

ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА ЕКОЛОГІЗАЦІЇ ШКІДЛИВИХ ВИРОБНИЦТВ В УКРАЇНІ

В.І. Борейко, д.е.н.

Міжнародний економіко-гуманітарний університет ім. акад. С.
Дем'янчука, м. Рівне

Сучасний етап розвитку промислового та сільськогосподарського виробництва, а також збільшення кількості автомобільного транспорту в Україні, як і в більшості країн світу, характеризується постійним зростанням техногенного навантаження на довкілля, що створює загрозу для життя теперішніх та майбутніх поколінь. З такою ж ситуацією стикаються й інші промислово розвинуті країни. Однак, в них з 70-80-тих років ХХ століття ведеться активна діяльність з обмеження споживання нафтопродуктів автомобільним транспортом, зменшення шкідливих викидів в атмосферу стаціонарними джерелами, перенесення найбільш небезпечних виробництв в економічно відсталі країни, заміни небезпечних матеріалів на екологічно чисті. Звичайно, все це вимагає значних фінансових витрат від країн та компаній. Проте, ставлячи життя і здоров'я населення на перше місце, економічно розвинуті країни світу не бачать альтернативи екологічно спрямованому напрямку свого розвитку.

Натомість, в Україні в останні двадцять років, протягом яких наша країна практично не виходить з кризових ситуацій, питанню екологізації шкідливих виробництв увага практично не приділялася. В дев'яності роки минулого століття, через зменшення промислового виробництва в 2-2,5 рази, відбулося зниження техногенного навантаження на довкілля, що викликало певне самозаспокоєння в частини населення, законодавців та урядовців нашої країни. Однак, за цей час знос обладнання, яке експлуатує промисловий комплекс України, значно ріс. Водночас, більш ніж в двічі збільшилася кількість автомобілів, які рухаються її дорогами. Все це разом створює небезпеку для навколишнього природного середовища і, в першу чергу, для живих організмів. Тому, сьогодні, питання державної підтримки екологізації шкідливих виробництв стає особливо актуальним.

Звичайно можна це завдання перекласти на підприємства. Проте, їх нинішній фінансовий стан, в більшості випадків, не дозволяє впроваджувати крупно-масштабні, з тривалим терміном окупності природоохоронні заходи. Отже, вирішити зазначену проблему, яка несе в собі загрозу для здоров'я теперішніх і майбутніх поколінь, можна тільки об'єднавши фінансові можливості держави та суб'єктів господарювання.

З метою фінансування заходів з охорони навколишнього природного середовища в Зведеному державному бюджеті України з 2002 року передбачений окремий напрям видатків. Однак, тільки в 2002-2004 роках такі

видатки перевищували 1 % від видаткової частини Зведеного бюджету України. В інші роки цей показник не перевищував 1 % (табл. 1).

Таблиця 1* - Видатки Зведеного бюджету України на фінансування заходів з охорони навколишнього природного середовища в 2002-2011 роках

Показники	Роки									
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Видатки, млн. грн.	662	921	1183	1253	1636	2241	2765	2539	2872	3891
% у Зведеному бюджеті України	1,10	1,22	1,15	0,88	0,93	0,98	0,89	0,93	0,91	0,98
Збори за спеціальне використання природних ресурсів, млн. грн.	2250	2780	3384	3981	4747	5948	9292	11255	12576	14737
Екологічні платежі, млн. грн.	222	265	331	375	864	956	1065	1199	1361	1990
% видатків Зведеного бюджету України на охорону природного середовища у сумі зборів за спеціальне використання природних ресурсів та екологічних платежів	26,8	30,2	31,8	28,8	29,2	32,5	26,7	20,4	20,6	23,3

* Складено за даними [1].

При чому, слід зазначити, що протягом досліджуваного періоду доходи Зведеного бюджету України від зборів за спеціальне використання природних ресурсів та екологічних платежів, які власне і слід направляти на екологізацію шкідливих виробництв, постійно зростали. Проте, значна їх частина використовувалася вітчизняними законодавцями та урядовцями на інші цілі. Так, протягом 2002-2008 років видатки Зведеного бюджету України на фінансування заходів з охорони природного середовища на перевищували третини доходів держави від суми зборів за спеціальне використання природних ресурсів та екологічних платежів, а в 2009-2010 роках цей показник знизився до 20 %. Отже, можна зробити висновок, що держава в бажанні профінансувати теперішні соціальні потреби населення за рахунок коштів, які необхідно направляти на екологізацію шкідливих виробництв, закладає передумови для погіршення стану навколишнього природного середовища на майбутні роки до такого рівня, що воно стане не придатним для здорового проживання жителів країни.

Про те, що така загроза в Україні існує свідчать дані про введення в дію окремих потужностей для охорони навколишнього природного середовища. Так, якщо в 1990 році в Україні було введено в дію установок для уловлювання та знешкодження шкідливих речовин з відхідних газів потужністю 3710 тис. куб. м газу за годину, то в 2010 році, тільки 500 куб. м газу за годину, або в 7,4 рази менше. Деяко кращою ситуація із введенням в дію зазначених потужностей була в 2011 році (2213 куб. м газу за годину), однак, і показник цього року був меншим аналогічного показника 1990 року на 40 % (табл. 2).

Така ж ситуація спостерігалася із введенням в Україні в дію станцій для очищення стічних вод. Якщо, в 1990 році потужність таких станцій введених в дію становила 343 тис. куб. м стічної води, то в 2011 році, тільки 52 тис. куб. м, що в 6,6 рази менше.

Таблиця 2* - Введення в Україні в дію окремих потужностей для охорони навколишнього природного середовища в 1990-2011 роках

Об'єкти	Роки					
	1990	1995	2000	2005	2010	2011
Установки для уловлювання та знешкодження шкідливих речовин з відхідних газів, тис. куб. м газу за годину	3710	1090	916	670	500	2213
Станції для очищення стічних вод, тис. куб. м стічної води за добу	343	131	74	37	110	52

* Складено за даними [1].

Звичайно, за таких темпів оновлення установок та станцій, які мають запобігати забрудненню атмосферного повітря і водних об'єктів, стан навколишнього природного середовища в Україні в XXI столітті постійно погіршується. Так, протягом періоду економічного зростання викиди шкідливих речовин стаціонарними джерелами забруднення зросли з 4055 тис. т у 2001 році до 4813 тис. т у 2007 році, або на 18,7 %. За цей же період викиди шкідливих речовин пересувними джерелами забруднення зросли на 28,7 %, а скиди забруднених вод – на 28,1 (табл. 3).

Фінансово-економічна криза, яка охопила нашу країну в 2008-2009 роках призвела до зменшення обсягів промислового виробництва і, відповідно, до зниження забруднення довкілля, однак, вже з 2010 року обсяги шкідливих викидів в атмосферне повітря стаціонарними та пересувними джерелами забруднення знову почали зростати.

Таблиця 3* - Викиди шкідливих речовин в атмосферне повітря (тис. т) та скиди забруднених вод (млн. куб. м) в Україні в 2001-2011 роках

Показники	Роки										
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Викиди шкідливих речовин:											
- стаціонарними джерелами	4055	4075	4088	4152	4464	4822	4813	4525	3928	4132	4375
- пересувними джерелами	1995	2027	2104	2174	2152	2205	2567	2685	2515	2546	2503
Скиди забруднених вод	3008	2920	2948	3326	3444	3891	3854	2728	1766	1744	1612

* Складено за даними [1].

Крім наведених даних, про зниження ефективності роботи природоохоронного обладнання в нашій країні, слід відмітити, що за минулих двадцять років в Україні практично нічого не зроблено для обладнання

автомобілів каталізаторами, які дозволили б зменшити викиди в атмосферу двоокису вуглецю, використання біопалива та виробництва електроавтомобілів; заміни застарілих доменних печей в металургійній промисловості та паливних котлів на теплових електростанціях і теплоцентралях; виробництва вітрової електроенергії; використання в теплових батареях сонячної енергії; вирощування екологічно чистої продукції рослинництва; заміни шкідливих для природного середовища миючих засобів на менш агресивні та впровадження інших прогресивних еколого безпечних, матеріало- та енергозберігаючих технологій.

Отже, якщо Україна в майбутні роки за показниками валового внутрішнього продукту (ВВП) та обсягів промислового виробництва вийде на рівень 1990 року, її ждатиме значне погіршення стану навколишнього природного середовища, що, в свою чергу, негативно вплине на здоров'я живих організмів. Якщо ж на нині експлуатованому зношеному обладнанні нам, за виробництвом ВВП, вдасться наблизитися до показників економічно розвинутих країн Західної Європи атмосферне повітря та водні об'єкти в нашій країні стануть практично непридатними для проживання людини та інших живих організмів.

Виходячи із зазначеного, необхідність екологізації шкідливих виробництв сьогодні стає першочерговим завданням для України. При чому, не слід надіятися, що це під силу зробити підприємствам самостійно. Тому, держава повинна в цьому питанні зайняти активну позицію та забезпечити фінансову підтримку вітчизняним суб'єктам господарювання, які впроваджують ресурсозберігаючі та природоохоронні заходи.

Для цього, необхідно всі кошти, які держава отримує за спеціальне використання природних ресурсів та надходження від екологічних платежів за забруднення довкілля, направляти на фінансування природоохоронних заходів, впровадження яких дозволить підприємствам зменшити використання невідновлювальних природних ресурсів, забруднення атмосферного повітря і водних об'єктів.

Іншим напрямом державного стимулювання екологізації шкідливих виробництв повинно стати звільнення від оподаткування податком на додану вартість та податком на прибуток підприємств робіт, які здійснюють суб'єкти господарювання з метою зменшення надходження в атмосферу і водойми забруднюючих речовин та впровадження інших природоохоронних заходів.

Насамкінець, слід зазначити, що пропонуване збільшення видатків на природоохоронні цілі не перевищуватиме 3 % видаткової частини Зведеного бюджету України, а отже суттєво не відобразиться на фінансуванні державою соціальних та інших програм, а звільнення від оподаткування робіт пов'язаних з охороною навколишнього природного середовища, наприклад, в 2011 році зменшило б надходження до Державного бюджету України не більше, ніж на 1 %. Водночас, державна фінансова підтримка екологізації

шкідливих виробництв, дозволить нашій країні зменшити використання невідновлювальних природних ресурсів та зупинить погіршення стану довкілля, що позитивно відобразиться на якості життя населення.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України: [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Екологічний менеджмент у загальній системі управління : збірник тез доповідей Тринадцятої щорічної всеукраїнської наукової конференції, м. Суми, 17-18 квітня 2013 р. / Відп. за вип. О.М. Теліженко. — Суми : СумДУ, 2013. — С. 21-25.